

'Gebrek aan pensioenskuldigheid heeft bonden in verleden soms parten gespeeld'

Pensioen Pro 16 augustus 2018

De invoering van de marktrente en het instemmen met een te lage premie bij ABP waren het gevolg van bondsbestuurders die het belang van pensioen onderschatten en zich liever concentreerden op loon, aldus oud-FNV'er Jan Willem Dieten.

Jan Willem Dieten was bijna tien jaar lang de eerste werknemersonderhandelaar in de Pensioenkamer van ABP. Nu is hij zelf met pensioen. Hij fietst veel, gaat meer naar de schouwburg, leest langer de krant en maakt 'calculodoku's' - sudoku's waarbij meer gerekend moet worden. Hij onderhoudt ook met plezier zijn verzameling ploppers, gootsteenontstoppers. 'Ik vermoed dat ik de enige ter wereld ben die die dingen spaart.'

In tegenstelling tot anderen voelt hij geen behoefte om met werk bezig te blijven. 'Je wordt minder relevant langzamerhand. Heerlijk toch?'

Dieten was echter jarenlang invloedrijk bij FNV en in de pensioenwereld. Na een bestuurslidmaatschap bij PGGM werd hij hoofdonderhandelaar over de cao van het Rijk. Bij de Pensioenkamer maakte hij geruchtmakende onderhandelingen mee. En hij behoorde tot de groep kritische vakbondsbestuurders van de FNV, die er aan bijdroeg dat het Pensioenakkoord uit 2010 strandde en uiteindelijk het bestuur van Agnes Jongerius aftrad.

Pensioen Pro blikt terug met hem, vanuit zijn achtertuin in Delft.

Hoe kijk jij nu naar actualiteit? Het reële contract uit 2010 is weer terug.

'Ik voelde al sinds anderhalf jaar, dat het momentum voor individuele potjes voorbij was. Toen de SER kwam met variant 1b, dacht ik: "dat moeten we boven tafel houden, dan zijn we gered." Die potjes, daar ben ik altijd tegen geweest. Maar ik kan goed leven met een zachtere toezegging plus een aangepaste de rekenrente. We weten allemaal dat de harde toezegging in de praktijk niet zo hard is. En de rekenrente is te laag.'

Hoe kan het, dat u dit nu zegt? Want uw bond AbvaKabo was tegen in 2010. U ondertekende mede een open brief tegen het plan.

'Klopt, AbvaKabo was net als FNV Bondgenoten tegen. Maar om verschillende redenen. Bondgenoten was tegen het vervallen van de harde nominale toezegging. Ze hadden zich vastgebeten in het frame van het "casinopensioen". En ze stelden de vertrouwensvraag ten opzichte van het bestuur van de vakcentrale. Ik herkende me daar niet in. Ik heb als PGGM-bestuurder veel samengewerkt met Jan Tamerus, de bedenker van "Defined Ambition". Bij AbvaKabo had zijn gedachtegoed veel invloed. Een nominale harde garantie kan niet meer. Je hebt dan een lage rekenrente en hoge buffers nodig en dan maak je veel kapitaal dood. En je wilt ook nog indexeren. Maar er was binnen Bondgenoten een andere pensioencultuur dan binnen Abvakabo. Zekerheid over weinig leefde daar meer dan ruimte voor enige onzekerheid. De achterban van AbvaKabo, waaronder ik, was in 2010 met name tegen omdat het akkoord te veel naar Defined Contribution neigde. We wilden de werkgevers kunnen blijven aanspreken voor een hogere premie bij tekorten. Dat aspect zat er onvoldoende in. Het was teveel CDC.'

Toen viel de FNV uit elkaar.

'Ja, het culmineerde in een vertrouwensconflict. We hebben als Bondgenoten en Abvakabo nog geprobeerd op een lijn te komen, om samen met het FNV-bestuur tot aanpassing te komen, maar dat lukte niet meer. Ik denk dat we destijds een aardig pensioenkind met het badwater hebben weggegooid. Het reële contract van toen was nog niet goed genoeg, maar met aanpassingen had het dat wel kunnen worden.'

Anno 2018 kiest FNV alsnog voor die ambitieovereenkomst. Maar minister Koolmees zegt, dat er zelfs met zachte rechten op marktrente gediscoteerd moet worden.

'Wat Koolmees doet, noem ik het probleem koesteren. Totaal niet oplossingsgericht. Hij weet heel goed, dat een aanpassing van de rekenrente een essentieel element van het plan is.

Maar ik snap wel dat dit zijn eerste zet is. Hij wil de sociale partners tóch naar individuele potten duwen, want dat willen D66 en VVD zo graag. Zij zijn de vertolkers van een marktgedreven gedachtegoed, dat ook de verzekeraars aanhangen.

Het past in een patroon, DNB doet dit al jarenlang. DNB had kunnen zeggen: "we snappen dat de ECB de rente beïnvloedt, dus we doen er ietsje bij". Of ze hadden tenminste de UFR ongemoed kunnen laten.

Maar nee, ze kiezen voorde laagst mogelijk rekenrente. Zo maken ze de situatie penibel voor sociale partners en zetten ze druk om naar een individueel systeem te gaan. Want dan ligt het risico bij het individu en dat is voor de financiële beheersing door de besturen en de toezichthouder, wel zo makkelijk.'

Waar eindigt het denk je?

'Koolmees is nog roomser dan paus DNB, want die stond wel open voor aanpassing van de rekenrente bij een ander contract. Deze standpunten van Koolmees kunnen niet lang bestaan, tenzij hij keiharde confrontatie wil.'

Een bezwaar tegen een andere discontovoet dan de rentetermijnstructuur is, dat dit politieke discussie en opportunisme uitlokt.

'De rentetermijnstructuur is óók een politieke keuze. Het is een keuze uit meerdere mogelijke marktтарieven. En er wordt gedaan alsof de markt van vandaag de waarheid is voor de lange termijn. Maar waarom is deze maand 1,7% die waarheid en volgende maand 1,6%?

Ik denk dat je prima een rekenrente voor premie én verplichtingen van prudent verwacht rendement kunt afleiden. Je hebt daar heldere spelregels en ook een betrouwbaar gezelschap voor nodig. Mensen met economische kennis van zaken, een rechte rug én hoog moreel gehalte.'

Klopt het volgens jou, dat de bonden in 2006 instemden met vervanging van de 4% rekenrente door risicovrije rente?

'Dat wordt vaak beweerd. Ik was er toen niet rechtstreeks bij betrokken. Ik was toen bezig met de cao voor het rijk. Maar de Pensioenwet is natuurlijk langs de SER geweest en daarmee langs de bonden. Via de pensioenfondsbesturen zullen bonden het ook geweten hebben.

Ik sluit niet uit dat de bonden het inderdaad wel best vonden. Want de marktrente was toen 5%, hoger dan het toenmalig plafond van 4%. Aan alle pensioentafels vroeg men zich destijds af of de premie niet wat lager kon, gezien de hoge dekkingsgraden. Dus ik denk dat er in vakbondskringen geen groot bezwaar was tegen nog wat extra papieren voordeel vanuit de pensioenen. Dit was opportunistisch gedacht en het pensioenstelsel is er extra procyclisch mee gemaakt.'

'Fransen vinden ons kapitalistische gekken'

Jan Willem Dieten raakte geïnteresseerd in pensioen toen hij in de jaren zeventig personeelsfunctionaris was bij het Jongeren Adviescentrum in Utrecht. 'Daar vond men verplicht pensioen onzin. Dat was financieel en kapitalistisch denken. Er moest een AOW zijn die voor iedereen genoeg was, dat was de opinie.

Dus konden werknemersafstandsverklaringen tekenen. Dat kon natuurlijk niet, want we vielen onder de verplichtstelling van PGGM. Dus dat was een van mijn eerste klussen om dat in orde te maken.'

'Later kwam ik opnieuw met dat denken in aanraking bij Franse vakbondsleden. Daar vinden ze ons gevaarlijke gekken en kapitalisten met die tweede pijler. Natuurlijk steunt de Franse huidige generatie de vorige. Dat is échte solidariteit. Je gaat het geld toch niet in een pot stoppen en beleggen bij kapitalisten?'

'Zelf vind ik het goed om zowel kapitaal- en omslagdekking te hebben. Het een is gevoelig voor financiële markten en minder voor demografische ontwikkelingen. Bij de ander is het andersom. Verder bouw je kapitaaldekking op in tijden van jonge bevolking en groei. Dat hebben we goed gedaan vanaf de jaren vijftig. Dat was anticyclisch denken.'

'Ik begrijp het argument dat de tweede pijler een vorm van ongelijkheid inhoudt, want sommige mensen hebben slechte pensioenregelingen, of geen. De AOW mag van mij wel omhoog. Een algemene pensioenplicht lijkt me ook verstandig.'

Er is niet over gediscussieerd?

'Ik heb er geen actieve discussie over meegemaakt. Binnen de bonden werd pensioen lang beschouwd als iets ingewikkelds en magisch, waarvan alleen techneuten iets konden snappen. Die regelden het wel. Vergeleken met andere arbeidsvoorwaarden was er ook een veel beperktere terugkoppeling naar de achterban. De meeste cao-onderhandelaars hadden beperkte kennis van pensioentechniek. Zij richtten zich liever op loon, dat is zichtbaarder dan pensioen.

Ik heb er bij Abvakabo lang voor geijverd om pensioen echt als arbeidsvoorwaarde te behandelen. Dat is een andere manier van kijken. Bijvoorbeeld: als de pensioenrichtleeftijd omhoog gaat, is dat niet slechts een technische kwestie. Het is een aanpassing van een arbeidsvoorwaarde. Waar je ook iets voor terug

moet vragen.

In de praktijk zul je dus, als je pensioenregeling wilt of moet veranderen, samen de onderhandelingsinzet vaststellen. En tijdens de onderhandelingsoverleggen met kaderleden. En de uitkomst aan leden voorleggen. Met scholing voor kaderleden, zodat ze volwaardig met de onderhandelaar kunnen sparren.' In de zomer van 2015 sloten CNV, CMHF en Ambtenarencentrum een [centraal loonakkoord](#) met het kabinet. Daarin werd de nullijn voor ambtenarensalarissen doorbroken, maar de premie van het ABP ging omlaag naar 17,8%. FNV wilde dat niet, maar bleef buiten het akkoord. Het fonds concludeerde een half jaar later dat de premie te laag was geworden en deed er drie maanden na de premieverlaging weer een procentpunt bij.

Hoe kijk jij terug op deze onderhandelingen?

'Het was een truc van Binnenlandse Zaken. Zij wilden af van de nullijn bij de salarissen, maar hadden geen geld. Dus stelden ze een premieverlaging voor, en deden er zogenaamd wat extra's bij, zodat er een mooie salarisverhoging kon komen.

Maar de premie ging daardoor onverantwoord ver omlaag, in mijn ogen. De premiediscontovoet ging van 3,1% naar 3,6%. Terwijl bijvoorbeeld PFZW op dat moment op 2,65% zat. FNV ging hierin uiteindelijk niet mee, maar ondanks andere afspraken hierover, deden de collegabonden dat wel. Dat heeft de verhoudingen tussen de bonden wel flink geschaad.'

Waarom deden de andere bonden dat?

'Binnenlandse Zaken haalde het overleg weg bij de Pensioenkamer, met die vervelende Dieten erin, en trok het naar een andere tafel, een soort bovensectorale cao-tafel. Daar maakten ze pensioen onderdeel van een ruil met loon.

Het kabinet benaderde dus ook andere mensen bij FNV, Gijs van Dijk en Ruud Kuin. Hij heeft lang meegepraat. Dat heeft me wel verbaasd, al lijkt het me geen kwade opzet. Hoe dan ook, hij kon nooit akkoord gaan zolang het kader van AbvaKabo niet meeding. Maar zijn aanwezigheid gaf de afspraken voor de andere bonden wel legitimiteit. En natuurlijk wilden de bonden graag die loonsverhoging. Binnen de FNV waren ook er wel voorstanders.'

Het idee was, dat de premie omlaag kon, als ABP van loon- naar prijsindexatie ging en dat dit voor het pensioen nauwelijks uit zou maken. Ik sprak destijds bestuurders van de andere bonden en zij geloofden echt dat het waar was.

'Je miste ook in deze onderhandelingen weer de pensioenskundigheid, zoals ik eerder zei. En het besef dat sleutelen aan de pensioenambitie meer is dan een technische kwestie; minder pensioenpremie betekent een slechtere arbeidsvoorwaarde pensioen.'

Waarom ging het ABP-bestuur akkoord?

'Het bestuur wordt gevraagd om mee te denken en dat willen ze altijd wel. Ze zagen het probleem van die nullijn natuurlijk ook.

Ik vond al langer dat het bestuur zijn oren te veel laat hangen naar het kabinet. En het kabinet heeft nog steeds als houding "het ABP is van ons".. Dus die twee overleggen rechtstreeks. Als ik zei tegen het bestuur: "je moet naar de sociale partners luisteren, niet naar het kabinet", dan vonden ze dat maar irritant. Persoonlijk vind ik de belangrijkste eigenschap voor bestuurders een rechte rug. Om de waan van de dag en de roep om een lagere premie te weerstaan. Ik denk dat ze geschrokken zijn van de gang van zaken van 2015. Ze hebben zich herpakt. Ze besloten dat de premiediscontovoet toch naar beneden moest, naar 2,8%. DNB heeft daarbij geholpen.

De werkgevers hebben geprobeerd dat percentage nog hoger te krijgen. Maar het bestuur heeft niet gebogen, aangemoedigd door DNB. Toen stelden werkgevers voor de opbouw te verlagen. Maar de bonden besloten daar niet mee in te stemmen. En zonder akkoord in de Pensioenkamer zou de regeling gewoon hetzelfde blijven. Dus dat was een sterke positie om onze poot stijf te houden. Gelukkig hadden we toen de gelederen alweer gesloten.'

Wat vind je van de rol van werkgevers?

'Zij staan te automatisch aan de kant van het kabinet. Ik vind het jammer dat ze niet eerst met de bonden willen praten over wat wij samen voor pensioenregeling willen. We zouden dan samen kunnen optrekken naar het kabinet en zeggen hoeveel financiering daarvoor nodig is. Dat zou helemaal niet onlogisch zijn, zeker voor decentrale werkgevers zoals in het onderwijs. Maar ook zij geven liever meer loon dan pensioen,

omdat het zichtbaarder is.'

In juni werd een nieuwe cao gesloten bij de overheid. Ambtenaren kregen er 7% bij over anderhalf jaar. Dat gebeurde vlak nadat [minister Koolmees DNB had gepasseerd](#) op het punt van de VPL. Die rechten mogen van Koolmees ingekocht worden tegen dezelfde rekenrente als gewone pensioenaanspraken – niet op marktrente, zoals DNB eiste. Dat laatste zou een [tekort van €2 mrd](#) betekend hebben bij ABP.

Kwam de cao er, omdat Koolmees geen geld kwijt was aan de VPL?

'Ik was er niet meer bij. Maar het kan best zijn, dat het een met het ander te maken heeft. Uit het besluit van Koolmees blijkt, dat hij liever de regels aanpast, dan dat hij geld uitgeeft of dat hij de confrontatie met bonden aangaat.

Het besluit lijkt me zeer terecht. De VPL is een ereschuld. Bij de afschaffing van de vut kregen alle actieven een hogere opbouw. Ouderen die nog maar kort konden profiteren van die hogere opbouw kregen als gedeeltelijke compensatie de VPL. De opbouw is als bezuiniging helaas later weer verlaagd, maar dat gebeurde met de VPL ook.'

De fractie LVOP in het vo van ABP zwengelde de VPL-kwestie aan. Zij wilden niet dat jongeren zouden meebetalen aan die €2 miljard. De VPL vonden ze ook onrechtvaardig.

'Volgens de LVOP is alles diefstal, wat uit de premie komt en niet uitsluitend naar jongeren gaat. Maar de jongeren betalen de VPL-premie helemaal niet. Dat doen de werkgevers, juist omdat het een ereschuld uit het verleden is. Als bonden hebben we daarvoor gezorgd.'

Maar dan gaat het toch uit de loonruimte.

'Er is geen vooraf absoluut vaststaande loonruimte. Je bepaalt eerst wat voor arbeidsvoorwaarden je wilt – loon, pensioen, vakantie, vroegpensioen, etc. etc. Daarna onderhandel je. Aan het eind blijkt wat de totale arbeidskosten geworden zijn en wat blijkbaar de benutte loonruimte is. Dit betekent dus, dat als de VPL duurder zou worden door een externe factor, dat niet ten koste gaat van andere arbeidsvoorwaarden. Natuurlijk wil de werkgever graag een model waarbij je tevoren de loonruimte afbakent, om daarna geld heen en weer te schuiven tussen verschillende posten. Daar moet je als bond niet in meegaan. Dan sluit jezelf op in een gefixeerde loonsom.'

Los van dit standpunt – vind je het niet goed dat er wat meer democratie komt in de fondsen?

'Ik ben erg voor democratie bij de fondsen. Dan moet de inbreng in die democratie zelf ook wel democratisch georganiseerd zijn. De vo-leden van FNV leggen verantwoording af aan leden van FNV. De FNV is democratisch georganiseerd. Bij de LVOP vraag ik me af aan wie ze verantwoording afleggen. Ze roepen wat en profileren zich met een kieslijst met bekende mensen, die echter nooit zitting nemen in het vo.'

Ze leggen toch verantwoording af aan de kiezers?

'Er zou ook een organisatie met een achterban moeten zijn. Zodat men ook onderweg verantwoording aflegt, niet alleen om de vier jaar.'

Is het niet incestueus dat vo-leden van FNV, bestuursleden moeten controleren van FNV? Ende sociale partners zijn óók van FNV.

'Als vo-kandidaten zoeken we mensen met moraliteit en lef. Geen jaknikkers, maar kritische eisers van verantwoording. En als bestuursleden en vo-leden bij elkaar zitten, reken maar dat die openlijk de dilemma's bespreken. We voorkomen achterkamerdeals.

Mijn verzameling ploppers is daarvoor ook symbolisch. Als er problemen zijn, moet je het kanaal ontstoppen. Aan bezwaren moet je óf tegemoet komen, óf aantonen dat het onzinverhalen zijn. Niet proberen eromheen te werken. Geen bypass, maar dotteren. Zolang dat gebeurt, krijg je goede beslissingen.'